

SET CENOBIS FEMENINS DE L'EMPORDÀ

JOSEP M. MARQUÈS

L'interès que poden suscitar els monestirs femenins medievals de l'Empordà és superior al del nombre de religioses que hi professaren, sempre reduït. Les fundacions i vida d'aquestes cases permeten d'entreveure trets característics de la societat que les generà i les omplí, i en particular, de la noblesa, a la que pertanyia la majoria de les monges.

El tema l'ha encetat un article de E. Zaragoza, publicat en el lliurament anterior d'aquesta revista⁽¹⁾. Val la pena, creiem, de completar-ne el tractament amb dades noves que en precisen alguns aspectes. Per això tenim en compte que algunes institucions monàstiques femenines eren supervisades pel bisbe, i resten documentades a l'Arxiu Diocesà.

Per bé que les visites pastorals a monestirs siguin excepcionals, n'hem trobat alguna; com també hem localitzat unes poques confirma-

*Totes les citacions documentals, si no s'adverteix expressament, procedeixen de l'Arxiu Diocesà de Girona. Citem amb la sigla G la sèrie Notularum; amb la M, els Manuals, amb la Q les qüestionaris o llicències de demanar caritat, i amb la U les Lletres. Les citacions de l'arxiu del monestir de Sant Daniel prop de Girona les fem amb la sigla ASD.

(1). E. ZARAGOZA I PASCUAL, "Els monestirs de benedictines de l'Empordà", dins EBE 14 (1995), 163-169.

cions d'elecció d'abadesses o prioros. Afers de tipus episòdic eren tractats en les lletres episcopals, i les hem utilitzat. Finalment, les escriptures d'alguns monestirs femenins, com Vilanera i Pedardell, agregats al de Sant Bartomeu de Bell-lloc de Peralada, són dipositades a l'Arxiu Diocesà. Mentre eren encara a Peralada, les estudià Lluís Constans; una còpia del seu treball, inèdit⁽²⁾ ens ha servit per comprovar que poques peces s'han extraviat del conjunt.

Pels monestirs de Santa Margarida de Roses i Santa Maria del Mar de Calonge, la documentació bàsica es troba al cenobi, afortunadament ple de vida, de Sant Daniel prop Girona. L'arxivera, Rosalia Samsó, ens ha facilitat l'accés al seu fons⁽³⁾.

Els monestirs que considerem són els de Vilanera, Pedardell, Sant Miquel de Croses, Santa Margarida de Roses, Santa Coloma de Matella, Sant Joan de l'Erm i Santa Maria del Mar de Calonge, en total set. Restarien, per exhaurir la matèria en àmbit diocesà, els de Sant Daniel, Valldemaria, Cadins, Sant Nicolau de Camprodon i Bell-lloc de Peralada, els dos darrers, de canoneses augustinianes; Valldemaria i Cadins eren cistercencs, però en el llenguatge de l'època també eren dits benedictins.

Ja Constans s'adonà de l'error en el que caigué Monsalvatje i que mantenen alguns seus lectors, en confondre i unificar els monestirs de Vilanera i de Santa Margarida de Roses. Pel contrari, que un personatge de principis del s. XVIII, Feliu Domènech, introductor de l'advocació mariana de Valvanera a l'ermita de Sant Cugat del Far, parròquia de Castell d'Aro, hagi suposat que residiren monges en aquesta capella, no acredita que n'hi hagués hagut, sinó només que perdurava el 1703 la credulitat fàcil en imaginar grups de religioses que fugien dels moros en la primera època de la reconquesta, de la que es troben altres exemples. Sant Cugat fou eremitori, i prou⁽⁴⁾.

(2) Lluís CONSTANS, *Monasterios del Alto Ampurdán* (Rodas y Bell-lloc), mecanografiat, 96 pp.

(3) Els pergamins de Sant Daniel i monestirs annexats són numerats en sèrie única cronològica. Els citem per aquesta numeració. Aquests i altres actes es troben també regestats en dos reculls; *Arxivació de tots los actes se han encontrat pertanyents al priorat de Santa Maria del Mar de la vila de Calonge*, s. XVIII, i *Archivado de los pergaminos, regulados por antigüedad, pertenecientes a la M. I. Sra. abadesa del monasterio de monjas benedictinas claustrales de San Daniel extramuros de Gerona, como obtentora del priorato de Rosas*, 1826.

(4) Hom cita l'ermita de Sant Cugat el 1340, en la visita pastoral de Santa Cristina d'Aro: "*Item dixerunt quod infra parrochiam est quedam capella sub invocacione Sancti Cucuffatis, ubi residet nunc unus heremita, et nichil habet in redditibus*" (P-7(6), f 2v). La permanència d'ermitans resta acreditada durant el segle XV: un d'ells hi construí un "sepulcre de la Mare de Déu" el 1481 (Q-5, f 171).

Donem en apèndix aquells documents encara inèdits que són fonamentals, per tal com es refereixen a la fundació o a l'extinció dels monestirs dels que tracta l'article.

Santa Margarida de Roses (1225 a 1389, traslladat a Castelló, perdurà fins cap al 1450).

L'església de Santa Margarida, citada el 989⁽⁵⁾, era situada al lloc de la Garriga, a ponent de Roses, que en l'Edat Mitjana fou terme de castell. Esdevingué monestir femení el 1226, per concessió de Santa Maria de Roses, poc abans del de Pedardell, i amb una fòrmula semblant, que hi admetia dones i homes, si bé aquests darrers en posició subordinada⁽⁶⁾. Sota la presidència de Garsendis de Mont-roig s'hi aplegaren deu dones i dos homes, aquests amb estatut de conversos. El nombre era suficient per garantir una perduració indefinida, i l'abat i monjos de Roses els atorgaren autonomia de govern, si bé mantingueren el dret de supervisió i de confirmar les eleccions de priora. Fou conegut també amb el nom de "Santa Margarida dels Prats". Garsenda actuà fins al 1239⁽⁷⁾, amb el títol de "conversa i procuradora".

La succeí Raimunda de Cabanes, ja amb el títol de priora, citada el 1247⁽⁸⁾. Del segle XIII hem trobat també notícia d'un llegat que féu al cenobi el 1291 Bernat, domer de Castelló⁽⁹⁾. La dependència dels monjos de Roses explica que el bisbe hi intervingués relativament poc.

Els noms de totes les monges de la casa en 1306 han restat en una escriptura d'establiment. Eren: Guillema, priora, Gueraua de Peratalada, Raimunda de Masroig, Garsenda Seguí, Dolça Marcó, Raimunda Circie, Brunissendis de Balbs, Ermessendis de Boera, Guillema de Savarrés, Elicsendis d'Estany Bosó, Astruga Miquel, Maria Renart i Sibil·la Comte⁽¹⁰⁾. El grup de dotze assolí el nombre simbòlic dels apòstols. Guillema fou priora almenys fins a 1310⁽¹¹⁾. Del priorat de Brunissendis de Balbs en resta la informació d'haver venut el 1323 una terra pel preu de 92 lliures⁽¹²⁾.

S'ocupà el prelat, el 1327, de la provisió d'un benefici fundat al

(5). Josep M. MARQUÈS, *El Cartoral de Santa Maria de Roses (segles X-XIII)*, Barcelona, 1986, núm. 28.

(6). Apèndix I.

(7). ASD, perg. núm. 125.

(8). ASD, perg. núm. 144.

(9). Mitra, c. 5, Escriitures de delmes, f 27.

(10). ASD, perg. núm. 388.

(11). ASD, perg. núm. 414.

(12). ASD, perg. núm. 562.

monestir per Guillem Alquer, que obtingué, per mort de Jaume Cornill, Francesc Cabrisses, a presentació de Blanca, viuda de Berenguer Alió i esposa de Berenguer Alquer, cavaller⁽¹³⁾. Igualment hom troba una renúncia de la capellania de les monges; la dimití el 1325 Joan Bosch, i fou conferida a Pere d'Ordis⁽¹⁴⁾. El mateix Pere d'Ordis, en morir, llegà 30 lliures en vista a la fundació d'un benefici a la capella⁽¹⁵⁾. L'edifici fou greument damnificat per una inundació el 1330; atès que no disposava de rendes, el prelat diocesà, a més d'autoritzar les monges a demanar caritat⁽¹⁶⁾ manà que les almoines "per torts oblidats" i semblants que solien deixar-se als testaments, s'apliquessin a la reconstrucció; la mesura afectà les parròquies de Vilabertran, Vilanova de la Muga, Pau, Palau-saverdera i Garriguella⁽¹⁷⁾. La dissimulació de la comunitat, amb tot, no fou molt gran; el 1332 la constituïen Bernarda Tolosa, priora, Guillema de Savarrés, Brunissendis de Vall, Beatriu de Colltort, Guillema de Tamariu, Eulàlia de Gornal, Jacma Corredor, Bernarda Ordina, Sibil·la Miquel i Brunissendis de Pont⁽¹⁸⁾.

Una concessió del 1344, que permetia a Brunissendis de Pont, Jacma Corredor i Francesca Miquel, "monges de Santa Margarida de Pedardell", d'escollir confessor, ha d'entendre's donada a Santa Margarida de Roses⁽¹⁹⁾. El grup s'havia empetitit; el 1346 eren ja només vuit; les tres referides, Bernarda Tolosa, priora, Guillema de Celrà, Jacma d'Ullastre, Francesca Eixalina i Francesca Riba⁽²⁰⁾. El pas de la pesta de 1348 no afectà molt Santa Margarida, per tal com el 1351 hi havia, sota la mateixa priora, Guillema Seguí, Beatriu de Colltort, Sibil·la d'Ullastre, Elicsendis Beneset, Berenguera sa Maura i Blanca Rossinyol⁽²¹⁾.

Una deserció, que es produí el 1369, ens deixa constatar el progressiu empetitir-se del grup resident. Hi havia ingressat Caterina (de vegades dita Catalana), viuda de Guillem Alió, cavaller, però, segurament en adonar-se que la vida comuna era prou sacrificada, se'n

(13). U-3, f 21v; G-6, f 144v-145v; Francesc Cabrisses l'obtingué amb dispensa d'edat, per tenir 19 anys.

(14). G-5, f 81v.

(15). G-24, f 145.

(16). U-4, f 133v.

(17). U-4, f 135v.

(18). ASD, perg. núm. 634.

(19). U-4, f 176.

(20). ASD, perg. núm. 809-810.

(21). ASD, perg. núm. 834.

torrà a casa seva. Les seves companyes, perjudicades per l'absència, eren Francesca Miquel, priora, Elicsendis Beneset, Jacma Corredor, Berenguera de Maura i Blanca Rossinyol⁽²²⁾. El monestir, per tant, tenia aleshores sis monges. Després de fer poders per reclamar els béns que pertocaven al monestir com a conseqüència de la professió religiosa, hom demanà al comte d'Empúries auxili de braç secular per empresonar la desertora⁽²³⁾. La fuga durava el 1371⁽²⁴⁾. Se la sancionà impedit que cobrés els censals dels que reivindicava la propietat⁽²⁵⁾. La comunitat baixà a cinc el 1383; Francesca Miquel priora, Jacma Corredor, Boneta Reart, Magdalena Vilar i Estrella Trullars⁽²⁶⁾.

Les monges abandonaren la seu de la Garriga de Roses el 1389, per establir-se a Castelló. El trasllat era de pocs quilòmetres, però implicava deixar un indret desert per establir-se en un nucli habitat. Aquest any, fra Guillem, abat de Colera, fou comissionat per informar sobre la súplica de la priora, que al·legava la solitud del monestir, i havia negociat amb els còsols de Castelló la cessió de la casa i capella de Santa Magdalena, 1389⁽²⁷⁾. L'informe fou positiu: el mateix any el bisbe concedí a la priora Boneta Reart (Rayarda en els documents) que la comunitat pogués passar a Santa Magdalena de Castelló, on tenien 25 vesanes de terra⁽²⁸⁾. El culte de Santa Margarida el farien els clergues de Pau a la seva pròpia església parroquial⁽²⁹⁾.

Santa Magdalena és una església documentada abans de 1326⁽³⁰⁾; tenia annex un petit hospital. Per al propòsit de les religioses tenia alguns inconvenients; capella situada extramurs de la vila comtal, no es podia fortificar. Les monges canviaren el 1396 aquest allotjament pel de Sant Marc del cap del pont vell de la mateixa vila⁽³¹⁾. Era un eremitori que havia estat a cura d'un convers o donat; tenia un bene-

(22). G-50, f 84-86.

(23). U-58, f 101v; U-59, f 32v.

(24). U-61, f 76v.

(25). U-66, f 85 i 109v.

(26). ASD, perg. núm. 988.

(27). U-78, f 31v. La cessió de Santa Magdalena la feren els jurats de Castelló a condició de que les monges cuidessin els malalts de l'hospital annex; ASD, perg. 1.001.

(28). Lletre del bisbe a la priora, U-78, f 44v-45; l'autorització, amb detalls. Manual 16 (1386-1390), f 145-148.

(29). U-80, f 64.

(30). U-2b, f 10.

(31). U-85, f 5. Les monges compraren la capella de Sant Marc a Pere Perpinyà, sabater de Castelló, ASD, perg. núm. 1.022. Les compradores foren Boneta Reart, priora, Estrella Trullana, Caterina Boil, Marta Maldinera i Antònia Ballot.

fici, fundat el 1291 per un donat de la mateixa casa⁽³²⁾. Devia estar en condicions de conservació deficientes, quan obtingué el 1407 llicència de demanar caritat per sufragar despeses de restauració⁽³³⁾.

L'establiment a Castelló no anà del tot llis, perquè el 1399 hom troba una ordre de prendre la priora Boneta Reart, acusada de crims⁽³⁴⁾. Tal vegada ella i la seva companya Caterina Boïl, no havien comés altre delictes que el d'anar vagabundejant⁽³⁵⁾; Boneta fou priora fins al 1420. El mateix any 1399 hom autoritzà a Blanca Otger, monja de Bell-lloc de Peralada, que pogués passar a Santa Magdalena de Castelló⁽³⁶⁾. El seu cognom, de família castellonenca, deixa pensar que volia residir més aprop dels seus parents.

L'elecció de la successora de Boneta fou regular, segons que sembla. Tingué lloc l'octubre de 1420⁽³⁷⁾. Integraven la comunitat "de Santa Margarida que ara resideix a l'església o monestir de Sant Marc de Castelló", Agnès Domingo, "antiquior", Francesca Martí, Margarida Treballs i Caterina Ferrer, a més de l'electa, Caterina de Sarrià. La monja més anciana proposà el nom de Caterina de Sarrià, i les altres es sumaren a la proposta "per via de l'Esperit Sant". En el procés de confirmació de l'acte s'acredità que Caterina era filla de Joan Durban, batlle de Sarrià, i de Marquesa, que tenia uns trenta anys; havia ingressat a Sant Nicolau de Camprodon a l'edat de nou anys i n'hi havia passat vint. Ningú preguntà quan i com havia deixat Camprodon per traslladar-se a Castelló; ho sabia tothom. Per nosaltres tampoc és cap secret; acabava d'obtenir llicència per abandonar el monestir on havia professat, i és obvi que l'havien cridada les mateixes que havien d'eleger-la⁽³⁸⁾. Havien anat a cercar una superiora de fora el gremi, i acabarien deixant-la sola.

Quan durà l'establiment de Castelló? El 1428, la priora Caterina havia tornat a Santa Margarida de Roses, i des d'allí administrava els béns del monestir⁽³⁹⁾. El 1432 la comunitat s'havia desperdigat. El bisbe acudí en visita a Santa Margarida dels Prats⁽⁴⁰⁾. Pugué comprovar

(32). D-5, f 287.

(33). Q-2, f 88v.

(34). U-88, f 63.

(35). U-88, f 76.

(36). U-88/2, f 17. El 1413, les monges eren; Boneta Reart, priora, Francesca Marcet, Margarida de Treballs i Sibil·la de Rocabruna; ASD, perg. núm. 1.067.

(37). Mitra, calaix 10, núm. 92.

(38). Llicència a Caterina de Sarrià, monja de Sant Nicolau de Camprodon, per traslladar-se a Sant Marc de Castelló, octubre 1420; U-120, f 94.

(39). ASD, perg. núm. 1.129.

(40). P-19, f 128v.

que tant l'església com el monestir amenaçaven ruïna en diversos llocs. La priora Caterina de Sarrià hi era sola; declarà que Francesca Martí havia marxat amb llicència, però que li havia caducat; que Caterina Ferrer havia fugit de nit i residia a casa el rector de Dosquers; que Margarida Treballs habitava il·legalment a casa del seu germà, a Llançà; que Agnès Domingo havia fugit de nit i residia a casa d'un beneficiat de Castelló. Les monges no havien deixat les obligacions dels vots, sinó només la convivència.

La priora s'havia entestat a restaurar-la a la solitud de la Garriga; Francesca Martí provava de restablir-la a Castelló. El 1444, aquesta, amb permís de la priora i de l'abat de Santa Maria de Roses, Jaume de Cornellà, obtingué llicència del bisbe per residir a Santa Magdalena, i l'any següent, autorització de demanar caritat, a títol de "monja i donada"⁽⁴¹⁾. Explícitament se li reconegué la capacitat de rebre vocacions, el 1449⁽⁴²⁾. Vocacions que no acudiren a Castelló.

Entretant, a Santa Margarida, el 1447, Caterina de Sarrià, acompanyada d'Úrsula Rovira i Antònia Ballot, s'entestava a continuar un passat irrecuperable. El monestir ni tan sols tenia la reserva eucarística, en no poder-se comprometre a costejar un tabernacle i a mantenir la llàntia corresponent. En relació amb aquest estat lamentable, constatat en la visita pastoral de 1447, devien trobar-se unes providències per millorar el culte que adoptà l'abat de Roses, que les monges apel·laren i que el bisbe confirmà el 1450⁽⁴³⁾. Després, el silenci documental plana sobre la comunitat. El 1458, el priorat de Santa Margarida dels Prats s'havia convertit en una prebenda que fruien les monges de Sant Daniel; el tenia Francina de Biure, que el renuncià el 1461 a fi que fos annexat a la dignitat abacial del seu monestir⁽⁴⁴⁾.

Santa Maria de Pedardell (1229-ca. 1420)

Santa Maria de Pedardell, situada al terme parroquial de Pedret, (el nom n'és un diminutiu) era una església citada ja els anys 1217 i 1223⁽⁴⁵⁾. El primer dels documents referits suposa que es tractava d'un temple a càrrec d'uns "obriers" no precisats, és a dir, una ermita. Quant al lloc, és conegut com a *Petratello* en el diploma del rei Lotari expedit a favor de Sant Pere de Rodes l'any 982.

(41). Llicència de residir U-144, f 18; autorització de demanar caritat. Q-4, f 26v-27.

(42). U-149, f 100.

(43). Visita pastoral; P-22, f 41v-42. Confirmació episcopal de disposicions no transcrites de l'abat de Roses; U-150, f 83.

(44). M 43 (1456-1459) f 206v; M 45 (1461-1466), f 26v = G-68, f 55v-56.

(45). *Cartoral de Roses*, cit., núms. 18 i 111.

Pel juliol de 1229, s'hi establí una comunitat una mica peculiar. Tres persones, Berenguer Sifred, Ermessenda Sifred i Bruna, hi començaren vida en comú, sota la regla de Sant Benet i l'autoritat de l'abat de Santa Maria de Roses, del qual depenia l'església⁽⁴⁶⁾. Monestir d'homes o de dones? L'abat determinà que, quan cresqués la comunitat, es veuria si calia elegir prior o priora, abat o abadessa, tot i que en el grup inicial hi havia més dones que homes. Les fundadores Ermessenda Sifred i Bruna foren compradores, junt amb Pere, clergue, de diversos camps, adquirits el 1241 a Guillem Ramon de Pau per 300 sous⁽⁴⁷⁾.

De la priora següent, na Vilanova, resta també memòria de dues adquisicions, efectuades els anys 1254 i 1276. La primera, d'una coromina situada a Pedardell, costà 1.800 sous. La segona, el 1276, fou d'una senyoria, adquirida al comte d'Empúries per 80 sous⁽⁴⁸⁾. També la sucesora en el priorat, Terrena, és coneguda per haver rebut de Bernat de Palol en deixa testamentària una prestació que Berenguer Otger, cavaller, assignà el 1288 sobre un mas de Pedret⁽⁴⁹⁾. El monestir, per tant, durant el segle XIII, anà ampliant el seu patrimoni. D'una altra priora, Alamanda, en resta igualment una notícia única del 1296⁽⁵⁰⁾.

Les informacions d'inicis del s. XIV continuen enregistrant el creixement dels recursos. Governava la comunitat Fresca de Soler, germana de l'ardiaca Arnau de Soler, que el 1321 féu una inversió de 35 lliures melgoreses⁽⁵¹⁾; deixà la casa per anar a fundar a Vilanera el 1327, com narrem a propòsit d'aquesta fundació. Segurament amb motiu de la seva traslació el bisbe usà de la seva influència per col·locar a la casa una filla de Guillem de Frigola, batlle de la Bisbal; escriví en aquest sentit el 1326⁽⁵²⁾.

Fresca deixà la comunitat acompanyada d'una seva parenta, Maria de Soler; aquesta, però, romangué a Vilanera només un parell d'anys, per posar en marxa el nou grup. En retornar a Pedardell, la priora sucesora li posà dificultats per recuperar l'allotjament i algunes pertinences; el bisbe, alhora que ordenava que es tornés a Maria de Soler

(46). *Cartoral de Roses*, núm. 79.

(47). ADG, Pergs. de Bell-lloc, s. núm.

(48). ADG, pergamins de Bell-lloc, s. núm.

(49). *Ibid.*

(50). *Ibid.*

(51). *Ibid.*

(52). U-2b, f 33.

allò que li pertocava, advertí la priora que era excessivament rigorosa en posar penitències i negar permisos⁽⁵³⁾. Ella no obeí immediatament, i se li reiteraren les ordres a través de l'oficialat episcopal de Castelló⁽⁵⁴⁾. Maria de Soler consta com a simple religiosa de Pedardell el 1339⁽⁵⁵⁾.

Simultàniament hom troba queixes de les religioses, que al·leguen que no reben aliments suficients⁽⁵⁶⁾. No seria que s'havien desequilibrat els partits interns de la petita comunitat, en marxar-ne dues parentes? No tenim manera de saber el nom de la priora, i d'aquests anys només resta una adquisició feta per la sagristana, Elicsendis Sabater, per 60 sous⁽⁵⁷⁾.

Amb motiu de l'interès excessiu per les religioses d'un clergue de Pau que celebrava al monestir, se'ns informa de que el 1334 hi havia un altar de Santa Maria Magdalena on celebrava el susdit clergue⁽⁵⁸⁾.

El 1344 el bisbe concedí a Maciana Llobet i Gueraua Sord, religioses de la casa, permís d'escollir confessor⁽⁵⁹⁾; semblant autorització es donà poc després a Marquesa Guerau i Dolça de Pedardell⁽⁶⁰⁾, amb indicació de que havien de recorre a un religiós mendicant; eren temptatives de no dependre tant estretament dels monjos de Santa Maria de Roses. Per aquests anys era piatera de la casa Gueraua Sord⁽⁶¹⁾.

El priorat de Dolça d'Armentera es documenta el 1345, quan el bisbe li ordenà de no excedir-se en el càstig que volia imposar a Saurimunda de Canelles per delictes no especificats⁽⁶²⁾; poc després rebia ordre de permetre que Saurimunda visités el seu pare, Guillem de Canelles, que estava malalt⁽⁶³⁾.

El 1355 les monges residents a Pedardell eren la priora Clara, Marquesa Guerau i Gueraua Frigola, si bé hom adverteix que la comunitat té membres absents⁽⁶⁴⁾. Realment, la política de la priora, gens original, consistia en tenir menys monges de les que podien sustentar

(53). U-4, f 74v.

(54). U-4, f 77v.

(55). Pergs. de Bell-lloc, s. núm.

(56). U-3, f 83 i 94v.

(57). Pergs. de Bell-lloc, s. núm.

(58). U-5, f 150.

(59). U-8, f 34v i 122v.

(60). U-8, f 38v.

(61). Pergs. de Bell-lloc, escriptura de 1345.

(62). U-9, f 37v.

(63). U-10, f 87v.

(64). Pergs. Bell-lloc, s. núm.

les rendes, com li advertí en 1361 el bisbe, tot tractant de l'admissió de Bartomeua, filla de Pere Terrè⁽⁶⁵⁾. El monestir, igual que el de Santa Margarida, continuava sota l'autoritat, i dret de visita i correcció de l'abat de Roses, i els monjos d'aquest cenobi disposaven d'autorització per celebrar i administrar els sacraments a una i altra comunitat⁽⁶⁶⁾. El priorat de Clara durà almenys fins al 1369⁽⁶⁷⁾. Del seu període de govern és un petit gest de coqueteria femenina; a súplica de Joan Guerau, jurista de Girona, el bisbe permeté a les monges de portar cinc botons a cada màniga⁽⁶⁸⁾. Més importants són els esforços de perduració fets a través d'annexions; el monestir s'incorporà el 1374 Sant Miquel de Croses i les seves tres religioses. En canvi, els intents d'atreure monges de Vilanera, com narrem a propòsit d'aquesta casa, efectuats el 1386 i 1396, no arribaren a quallar.

Per cabrevacions de 1379 i 1382 resta constància de la priora Ermessendis Sord⁽⁶⁹⁾. La permissivitat en l'observança de la clausura motivà una prohibició episcopal del 1388, de que els homes entressin a Pedardell⁽⁷⁰⁾. El culte hauria d'haver adquirit prestància gràcies a la generositat de Bernat Miquel, cavaller, que dotà una capella i un benefici, i fou premiada amb llicència d'enterrar-se a l'església⁽⁷¹⁾. No fou així, de fet; al contrari, el rector de Pau demanà llicència el 1405 de dir dues misses els dies de festa per celebrar-ne una a Pedardell⁽⁷²⁾, cosa que delata una situació anòmala.

El 1402, és priora Francesca [Eixelida]⁽⁷³⁾. La incorporació de Pedardell a Bell-lloc de Peralada degué tenir lloc després de 1405 i abans de 1420⁽⁷⁴⁾. La preparava, en certa manera, la llicència que el papa Benet XIII donà a Nicolaua Estruc, religiosa de la casa, per traslladar-se a Bell-lloc, a fer de companya de l'abadessa de Vilanera que s'hi traslladava⁽⁷⁵⁾, i fou duta a terme amb intervenció papal, segons es

(65). U-40, f 176v.

(66). U-30, f 50.

(67). Pergs. Bell-lloc, s. núm.

(68). Concessió del 1364; U-50, f 62v.

(69). Pergs. Bell-lloc, s. núm.

(70). U-77/2, f 4v; la prohibició és deguda a "quorundam petulanciis" que s'havien atrevit a "sacrum locum istrionice prophanare". El Vicari General ordenà que ningú entrés al monestir sense permís de la priora, i que aquesta no fos fàcil en donar-los.

(71). U-89, f 54v.

(72). U-105, f 12v.

(73). Pergs. de Bell-lloc, s. núm. Constans atribueix a Francesca el cognom d'Eixelida, sense documentar-lo; una religiosa d'aquest nom la trobem a Santa Margarida de Roses.

(74). Visita de Bell-lloc, 1420; P-16, f 35.

(75). Apèndix V.

diu a les visites pastorals de Bell-lloc, però no ha estat documentada directament. La darrera priora, Agnès Filella, conservà dins del monestir de Peralada el títol que havia tingut, i encara vivia el 1436⁽⁷⁶⁾.

Sant Miquel ses Closes (s. XIII-1374)

El cenobi de Sant Miquel estigué situat a tocar, segons que sembla, de l'antiga parroquial de Sant Joan ses Closes, avui sufragània de Castelló d'Empúries. La informació que n'ha restat és molt limitada; quan es tancà la casa, les seves escriptures passaren a poder de la cambreria de Sant Pere de Rodes, que la comprà; una, però, se troba entre les de Bell-lloc de Peralada.

Monsalvatje elaborà un priorologi compost per Esclaramunda (1291-1295), Maria (1308), Francesca (1336), i Garsenda de Canadal (1374-75); cal intercalar-hi Gueraua (1364)⁽⁷⁷⁾.

Poques notícies es poden afegir a aquestes, i gairebé només en sentit d'acreditar la continuïtat de l'establiment. Un beneficiat del monestir rep el 1329 llicència d'absentar-se del lloc⁽⁷⁸⁾. L'any 1347 hom intima a la priora ordre de no permetre la celebració de matrimonis en perjudici de la parròquia propera⁽⁷⁹⁾. Pere de Clota, clergue, s'encarregava el 1362 del servei religiós de la casa⁽⁸⁰⁾.

El 1364, en ocasió d'establir un parell de vessanes de terra, situades al terme de Sant Joan de Closes, a Guillem Simó, bracer de Castelló, l'escriptura fou signada per la priora Gueraua i les monges Beatriu de Montpalau, Isabel Esquerre (probl. Escarrer), Agnès Garriguella i Agnès Lena⁽⁸¹⁾. Un grup de cinc monges semblava suficient per garantir una certa perduració. No ho fou; deu anys més tard es tancà Sant Miquel Sescloses.

Garsenda de Canadal, la darrera priora, rebé un avís del bisbe el 1371, a fi que no fes celebrar en altar portàtil⁽⁸²⁾. Restaven el 1374 a la comunitat la priora referida, una religiosa, Beatriu de Montpalau i una donada o criada, Sibil·la Bosc. Garsenda liquidà la casa; vengué les possessions al cambrer de Sant Pere de Rodes pel preu de 7.500 sous, n'invertí 6.000 en la compra d'un censal de 21 lliures que farien els

(76). Visita de Bell-lloc, 1436, P-20, f 135.

(77). Pergs. Bell-lloc, s. núm.

(78). U-4, f 57.

(79). U-10, f 167.

(80). U-42, f 36.

(81). Pergs. de Bell-lloc; és el document referit en la nota 77.

(82). U-61, f 52v i 81v.

comuns de Verges i la Tallada (a un interès, com es podrà observar, molt baix; normalment, el censal hauria d'haver estat de 30 lliures), i el cedí al monestir de Pedardell, on ingressaren les monges de Sant Miquel ses Closes. Mil cinc-cents sous de l'operació restaren dipositats en una banca, i l'antiga priora es reservà certs drets i llibertats dels que havia fruit⁽⁸³⁾.

Santa Coloma de Matella (1314-1363)

Al bosc de Matella (Matella significa "bosquet"), situat al terme parroquial de Serra de Daró, hi havia hagut la parròquia de Santa Coloma, citada el 1123, en l'acte de dotació del temple de la veïna feligresia de Sant Iscle d'Empordà.

L'establiment de monges en l'indret, el 1314, presenta algunes peculiaritats⁽⁸⁴⁾. La principal és que en el document d'erecció de la comunitat no s'especifiquen les possessions que havien de garantir una renda a les convivents. Una altra podria ser que la colla no comptava amb cap persona experimentada en la vida monacal. Una colla de noies nobles i arrauxades, sense direcció ni base econòmica, tenia futur? La primera equivocació grossa que cometeren fou establir-se al temple de Santa Coloma, que aleshores ja hauria deixat de ser parroquial; un lloc propens als aiguats.

Noves notícies del cenobi es troben el 1327, justament quan es tractava de tancar la casa. Sobre les cròniques inundacions que sofria l'indret de Matella, havia estat interpellat el bisbe Pere de Rocabertí (1318-1324), al que la comunitat proposà de traslladar el cenobi al santuari de Sant Joan de l'Erm de Juià; pels motius que fossin, el prelat no donà resposta⁽⁸⁵⁾. Els aiguats de febrer de 1327 obligaren a les monges a fugir i dispersar-se. Al bisbe Pere d'Urrea, el fet arribà de manera tergiversada; algú li referí que el monestir era abandonat, i no s'hi celebrava l'ofici diví. Immediatament cridà les religioses a l'ordre⁽⁸⁶⁾. Sabuda més tard la causa real de l'abandó de Santa Coloma, el sagristà de Sant Iscle fou encarregat de comunicar a les monges la voluntat episcopal; s'acceptava d'ubicar el monestir a Sant Joan de l'Erm, santuari de la parròquia de Juià⁽⁸⁷⁾. De les habitants de Santa Coloma d'aleshores només ens ha arribat el nom de Margarida Bigor-

(83). Apèndix IV.

(84). Apèndix III.

(85). U-2b, f 108.

(86). U-2b, f 79.

(87). U-2b, f 96 i 118v.

ra⁽⁸⁸⁾. El trasllat de la comunitat devia resultar dificultós, de manera que per acabar-lo de dur a terme l'autoritat diocesana hagué de comissionar un clergue de la seva cúria, Roderic Sabata⁽⁸⁹⁾.

Acabà en divisió el trasllat? Ho deixaria creure el fet que algunes lletres episcopals porten per adreça "a la priora de Matella". Havent-les revisat atentament, ens inclinem a creure que mai existiren dues comunitats, una a Matella i l'altra, a Sant Joan de l'Erm. El que succeí fou que el grup conservà el seu nom d'origen. I també, que alguna de les religioses es traslladava esporàdicament a Matella o hi residia algunes temporades, per vetllar per les propietats i recaptar les rendes.

De les rapacitats de veïns de Matella és sabut que Bernat Guillem de Foixà s'apoderà de béns del monestir el 1344, i hagué d'expiar el seu delictes⁽⁹⁰⁾. Era en ocasió que hi professava la filla d'en Ribera de la Tallada. L'enquesta sobre els perjudicis causats s'endarrerí un parell d'anys⁽⁹¹⁾. I les reparacions vingueren molt poc a poc. El 1349 Bernat Guillem lliurà sis lliures i mitja de plata a compte del que havia pres injustament⁽⁹²⁾, i el 1357, tretze anys després del delictes, es cobraren 1.500 sous⁽⁹³⁾. Tot amb tot, el balanç comptable era positiu, i el 1347 les monges compraren una prestació de 120 sous anuals sobre diverses persones de Serra de Daró⁽⁹⁴⁾. La solidesa econòmica, però, no creiem que l'arribessin a assolir mai.

Passada la pesta de 1348, la comunitat "de Matella" era constituïda per Blanca de Pals, priora, Francesca de Pals i Dolça de Viladamat⁽⁹⁵⁾. L'autoritat diocesana el 1351 manà que la priora Blanca no admetés més monges⁽⁹⁶⁾, però el mateix any el bisbe, en contradicció amb l'ordre anterior, autoritzava l'admissió de tres germanes de Guillem sa Serra, jurista de Girona, a petició d'aquest, posant com a única condició que les monges les acceptessin⁽⁹⁷⁾. Dolça, filla del batlle Ponç de Viladamat, rebé llicència d'anar a passar el mes de juny al seu poble natal⁽⁹⁸⁾. La priora, que residia al lloc, tenia el títol de "priora de Matella i Sant Joan de l'Erm"⁽⁹⁹⁾.

(88). U-2b, f 96.

(89). U-2b, f 108.

(90). U-8, f 65 i 98.

(91). U-9, f 157v.

(92). G-22, f 104.

(93). G-29, f 100.

(94). U-11, f 81v.

(95). Manual 5, (D-158) f 9v.

(96). U-17, f 90.

(97). U-18, f 56.

(98). U-18, f 94.

(99). U-18, f 161v.

Quan, el 1352, corregué la veu de la mort en circumstàncies estranyes d'una de les professes, Francesca de Pals, s'encomanà al batlle de Sant Iscle de fer enqüesta⁽¹⁰⁰⁾. La comtessa Maria Alvarez d'Empúries intercedí per la pressumpta morta, que realment s'havia fugat; el bisbe mantingué la seva decisió de castigar-la "*com ço que s.és fet el dit monestir sia de fort mal exempli*"⁽¹⁰¹⁾.

Per absència notòria de la priora Blanca, el mateix bisbe el 1353 nomenà priora de Matella i Sant Joan de l'Erm Dolça, filla de Ponç Batlle de Viladamat⁽¹⁰²⁾. La comunitat feia de mal governar. Com Francesca, també Blanca de Pals mostrava símptomes de tenir vocació religiosa feble. Era sospitosa, ja el 1351 de tracte carnal amb un clergue⁽¹⁰³⁾; la seva llarga absència del 1353 es devia a haver estat rap-tada, més o menys voluntàriament pel seu cosí, Pere Bernat de Serra, al qual l'amenaça d'excomunió no arribà sinó el 1355, quan ella ja havia estat empresonada pel batlle episcopal d'Ullà⁽¹⁰⁴⁾, Guillem Boet.

L'enqüesta sobre Blanca avençà molt lentament; a mitjan 1356 encara s'estaven prenent informes secrets⁽¹⁰⁵⁾. Entretant la monja s'havia escapat de la presó; el 1357 hom requeria el comte d'Empúries que la hi tornés a posar⁽¹⁰⁶⁾. En la seva fuga resultà que hi havien col.laborat una vintena de persones de Castelló d'Empúries⁽¹⁰⁷⁾, un dels acusats s'obligà el 1358 a satisfer 500 sous si es provava la seva participació en el fet⁽¹⁰⁸⁾ i encara el 1360 el bisbe intimà amenaça d'excomunió al comte Ramon Berenguer perquè no la lliurava a la seva autoritat⁽¹⁰⁹⁾. Bernat de Serra no fou absolt sinó el 1362, del rapte de la priora⁽¹¹⁰⁾; Blanca no fou destituïda, i morí abans de principis de 1363⁽¹¹¹⁾.

(99). U-18, f 161v.

(100). U-21, f 9.

(101). U-21, f 162.

(102). U-21, f 155.

(103). U-18, f 161.

(104). U-27, f 8.

(105). U-29, f 141v i 173.

(106). U-31, f 213.

(107). U-34, f 2v.

(108). G-39, f 184.

(109). U-38, f 41.

(110). G-43, f 101v.

(111). U-46, f 56v; "*Con la religiosa dona na Blanca, per la gracia de Deu prioressa del dit monestir, sia ara novellament morta ... havem comenat e per les presents comenam a la religiosa dona na Francescha de Pals, monge del dit monestir de Santa Coloma, la administracio e la governacio e.l regiment dels dits monestirs de Santa Coloma e de Sent Johan ça l.Erm*" (9 gener 1363).

La priora Dolça de Viladamat, per la seva part, era rigorosa en l'observança, i el 1356 expulsà de la casa Romia i Francesca de Serra, amb motiu insuficient, a criteri del bisbe, que ordenà de readmetre-les⁽¹¹²⁾. Consta com a priora encara el 1361⁽¹¹³⁾ en gestions per cobrar pensions de censal i llegats fets pel jurista gironí Guillem de Serra a favor de les seves germanes⁽¹¹⁴⁾. A principis de 1363 rebia la responsabilitat d'administradora de Matella i Sant Joan de l'Erm una Francesca de Pals; cal creure que la fugada s'havia penedit⁽¹¹⁵⁾. Brunissenda Soler passà per l'abril d'aquell any a Vilanera⁽¹¹⁶⁾.

Santa Coloma de Matella fou liquidat per la comunitat simultàniament amb Sant Joan de l'Erm el 1363, com expliquem a continuació.

Sant Joan de l'Erm (1327-1363)

Com hem assenyalat, les monges de Matella intentaven d'establir-s'hi en els anys que era bisbe Pere de Rocabertí (1318-1324). El santuari devia disposar de vivenda suficient, perquè havia acollit una petita comunitat de donats el 1276⁽¹¹⁷⁾, i gaudia també de servei sacerdotal, gràcies a un benefici fundat per la confraria del mateix lloc, el 1314⁽¹¹⁸⁾. Però el trasllat no fou ni total ni definitiu. A mitjan segle XIV hom anomena les prioras Blanca de Pals i Dolça de Viladamat "prioras de Matella i Sant Joan de l'Erm", i es suposa que poden residir en tots dos llocs, bé que la seu principal del monestir és la primera.

El 1344 les monges havien elegit na Roca administradora, però no l'obeïen⁽¹¹⁹⁾. Del 1347 és la notícia que Margarida d'Empúries i Agnès de Sant Iscle, professes de la casa, s'agrediren amb tal violència que necessitaren absolució⁽¹²⁰⁾. El mateix any hi hagué elecció de priora, per mort de la que ho era, Agnès de Sant Iscle; les electores foren Brunissendis de Roca, Margarida d'Empúries, Elicsendis Martí, Sibilla de Valmanya, Benvinguda Roig i Cília Pedró, en total, sis. L'elegida fou la citada na Roca⁽¹²¹⁾.

(112). U-29, f 141.

(113). U-43, f 46.

(114). G-40, f 131.

(115). U-46, f 56.

(116). U-46, f 122.

(117). U-1, f 7.

(118). D-6, f 382.

(119). U-8, f 31.

(120). U-11, f 74.

(121). Mitra, calaix 10, núm. 23.

Després de les mortalitats de 1348, segons que sembla, de Sant Joan només restà viva Margarida d'Empúries, i encara no hi residia; el bisbe encomanà l'administració del monestir a la priora de Matella⁽¹²²⁾. La priora -innominada- anà a Roma a guanyar les indulgències de l'any sant de 1350⁽¹²³⁾. Quan les germanes de Guillem de Serra, jurista de Girona, foren admeses el 1351 a Matella, una d'elles, Romia, degué passar a Sant Joan de l'Erm, ja que una part del donatiu que el jurista féu en aquesta ocasió el rebé aquesta darrera casa⁽¹²⁴⁾.

La manca de noves vocacions obligà les tres darreres resistents a tancar les portes del cenobi el novembre de 1362. A súplica de les mateixes monges foren agregades a la casa de Vilanera⁽¹²⁵⁾. L'execució no fou immediata, i a mitjan 1363, Francesca de Pals i Brunissendis Soler, que hi havien de residir, se n'havien absentat irregularment⁽¹²⁶⁾. La darrera, però, féu poc després un donatiu de joies⁽¹²⁷⁾. Les monges -Brunissendis de Soler, Francesca de Pals i Romia Serra-, donaren de nou el seu consentiment a la unió per l'agost de 1363⁽¹²⁸⁾, passaren inventari de les seves poques pertinences i se n'anaren del monestir de les Gavarres. En l'inventari pres, es pot constatar que la casa era modesta; poca roba a les cambres, dues olles i dues paelles a la cuina, vuitanta escriptures a l'arxiu. En canvi, l'església era digna, i disposava de llibres abundants; un breviari benedictí nou, un capitulari nou, un ofici de cant, unes hores de Santa Maria, un ofici de difunts, un epistoler i evangelister, i un responsorial vell "cum cantu godesch". El monestir tenia deutes, poc més de 100 sous, però no estava en condicions de pagar-los⁽¹²⁹⁾.

Havia estat casa religiosa uns quaranta anys. Sant Joan tornà a ser el santuari que havia estat, seu d'una confraria prou important.

Vilanera, Santa Maria (1328-1403).

El monestir de Vilanera, situat al terme de la parròquia d'Empúries, fou una de les dues obres testamentàries de l'ardiaca Arnau de Soler, mort el 1326; l'altra obra, molt més coneguda, és el baldaquí de plata de l'altar major de la catedral de Girona.

(122). Manual 5, (D-158) f 9v.

(123). U-17, f 6.

(124). U-32, f 168.

(125). U-44, f 146.

(126). U-48, f 47.

(127). U-49, f 40.

(128). D-162, f 57.

(129). Manual 1362-65 (D-162), f 57-59.

Arnau de Soler, probable descendent de la família senyorial de Sant Climent Sasebes, era ja canonge de la seu el 1288⁽¹³⁰⁾, i es titula "doctor en ambdós drets" des de 1299⁽¹³¹⁾. L'ardiaconat de Besalú l'obtingué abans del 1302⁽¹³²⁾. Nomenat pel rei Jaume II el 1311 professor de Decretals a l'Estudi General de Lleida, de recent fundació⁽¹³³⁾, se'l troba exercint el càrrec d'oficial a Tarragona el 1313⁽¹³⁴⁾, on rebé carta del mateix rei per harmonitzar les jurisdiccions eclesiàstica i reial a l'arxidiòcesi. Col·locà a la catedral ja abans de 1313⁽¹³⁵⁾, un nebot seu, Arnau de Soler, dit Baldrà, que sembla haver estat propens a bregues⁽¹³⁶⁾. Dels llibres que degué posseir, resta només memòria d'un, "in quo passionés Domini sunt notate"⁽¹³⁷⁾.

Cap al final de la seva vida residí a Girona. Hi havi acumulat prebendes, com les capellanies de Sant Esteve de Bas, Fontcoberta, Argelaguer, Sant Climent Sasebes i Torroella de Montgrí⁽¹³⁸⁾. Morí el 25 de juliol de 1326⁽¹³⁹⁾ i fou sepultat en una rica tomba, on és representat revestit amb ornaments diaconals; col·locada inicialment a la "galilea" de la seu, es troba avui al claustre.

No ha estat localitzat el seu testament, en el que disposava de cabals consistents; en recollim, però una clàusula, inserida en un document posterior: "*voluit quod fieret monasterium sanctimonialium in loco de Vilanera, in termino castris de Impuriis*". Quin fi es proposava amb la institució -que reservà a dones nobles- ho podem deduir del mateix document que citem: "*Attendentes etiam quod idem Arnallus, tamquam patronus dicti monasterii voluit et preordinavit quod Philippa, filia quondam venerabilis Blanche de Montepavone cum ad etatem pervenisset, quod abbatissa esse posset eiusdem monasterii et eam benediceret episcopus Gerundensis*"⁽¹⁴⁰⁾. Ras i curt, Arnau de

(130). *Cartoral de Carlemany*, núm. 510.

(131). *Cartoral de Carlemany*, núm. 520.

(132). ADG, *Cartoral dit de Rúbriques Vermelles*, doc. núm. 8.

(133). Ramon GAYÀ, "Provisió de cátedras en el estudio general de Lérida", dins *Analecta Sacra Tarraconensis* 30 (1957), 287.

(134). J. VINCKE, *Documenta selecta mutuas civitatis Arago-cathalaunicae et Ecclesiae relationes illustrantia*, Barcelona 1936, núm. 140.

(135). *Cartoral de Rúbriques Vermelles*, doc. núm. 45.

(136). ADG, Processos anteriors al 1500, núm. 89.

(137). U-2, f 23v.

(138). U-2, f 176v.

(139). Informació continguda a la inscripció de la seva sepultura, que es troba a l'ala de migdia del claustre de la catedral; ed. *Viage Literario* XII, 185.

(140). Dispensa de Felipa de Soler, de defecte de naixement, com a filla de diaca i soltera, per poder ser abadesa de Vilanera, 1359. G-f 129v-130.

Soler no havia volgut deixar d'experimentar les satisfaccions del matrimoni i de la paternitat, i havia engendrat una filla de Blanca de Montpaó. Atesa la tirada monacal de les dones de la família -dues parentes monges a Pedardell- i els béns acumulats pel pare, era factible d'assegurar-li el futur per la mateixa via. Com a bon jurista, l'ardiaca sabia dues coses; que no havent estat ordenat de prevere, les seves relacions amb Blanca de Montpaó no eren massa greus davant la llei, i que, si hom havia dispensat una filla il·legítima per esdevenir abadesa de Sant Daniel, d'acord amb un dictamen del cardenal Hostiensis, la dispensa podia beneficiar en el futur la seva dilecta filla Felipa.

Mort i enterrat l'ardiaca Soler, el bisbe nomenà un administrador dels béns del difunt⁽¹⁴¹⁾. La marmessoria fou objecte de plets, i el mateix bisbe comissionà juristes de casa seva, com Bernat Fulcarà, Bernat de Cornellà i Bernat Barrau per intervenir-hi; algun dels processos durà fins al 1336⁽¹⁴²⁾. Però Fresca de Soler, germana del fundador i encara priora de Pedardell, ja en cobrà 500 sous, robes i mobles i dos breviaris destinats a la nova fundació, el mes d'octubre de 1326⁽¹⁴³⁾. Vint lliures més de la marmessoria foren abonades a Fresca pel juny de 1327, després d'acreditar que les havia despès en la construcció de la casa de Vilanera⁽¹⁴⁴⁾.

El dia 30 d'abril de 1328 fou erigit el monestir. El bisbe donà l'hàbit a Gregòria, filla de Blanca de Montpaó (sens dubte, la que després seria coneguda com a Felipa de Soler, a la qual es reservava una prestació suplementària en concepte de vestuari), Sibil·la de Sorribes, Guillem, filla de Ramon Arnau de Sant Sadurní, Ermessenda, filla de Ramon de Julià, Francesca de Torroella, Bartomeua de Millàs, Elicsendis de Qucixàs i Timbors, filla de Gaufred d'Hortal; es reservà, per sí i els seus successors, el dret a escollir les monges que haurien de succeir a dues de les primeres, cosa que implica la consideració dels llocs del monestir com a prebendes, i nomenà abadesa Fresca de Soler⁽¹⁴⁵⁾. Ella s'hi traslladà definitivament el juny de 1328⁽¹⁴⁶⁾. Regí la casa fins al 1333⁽¹⁴⁷⁾.

(141). U-2, f 182.

(142). Processos anteriors al 1500, núm. 167.

(143). G-6, f 70v-71.

(144). U-2b, f 131v.

(145). G-6, f 183-184 i 208-209; Ed. *Viage Literario*, XIII, ap. LXII, pp 345-348. De l'escriptura n'hi ha dues versions; la definitiva, publicada per *Viage Literario*, i un primer text, corresponent als folis 208-209 del volum que citem. En el primer text, hom indica les filiacions d'algunes de les professes, omet que Fresca de Soler rebés l'hàbit i precisa que l'acte fou celebrat a la catedral de Girona.

(146). U-3, f 103v.

(147). Constans la fa arribar fins al 1347, sense adduir prova documental.

Els primers anys, el monestir hagué de reclamar per pasturatges il·legítims de bestiar a les seves terres⁽¹⁴⁸⁾ i per deutes a la marmessoria del fundador que no es liquidaven. Els de l'abat de Roses hagueren de cobrar-se després que el bisbe li segrestà les rendes que tenia a Vilanant⁽¹⁴⁹⁾.

A la mort de Fresca de Soler, el 1333, no hi havia cap monja amb edat suficient per succeir-la en el càrrec. El bisbe disposà que Constantça de Font s'encarregués del règim interior, mentre que l'administració dels béns fou comissionada a Berenguer de Socarrats, un veí de Vilanera⁽¹⁵⁰⁾. Visità el monestir el 1335, i remeià la manca de superiora cridant Maria de Soler, que residia a Pedardell. El 1339, aquesta es trobava malalta i vella; el prelat accedí al seu prec de ser rellevada, i elegí com a administradora, d'acord amb la voluntat del fundador, Felipa de Soler⁽¹⁵¹⁾. Aviat hauria de penedir-se'n.

En la visita episcopal de 1340⁽¹⁵²⁾, resultà que l'administradora filla del fundador era criticada, i amb motiu. Algunes monges, i sobretot Sibil·la de Balbs, havien dit fins a veïns seglars que "*gran onta e vituperi és lur quod ipsa Philippa, que spuria est, sit domina vel caput earum*". Les companyes, però, no feien tant cas de l'origen de Felipa, com del seu comportament; valent-se de les llibertats que li permetia el càrrec d'administradora, la noia es dispensava del rés coral, la taula i el dormitori comú, i emulava les llibertats sexuals del seu pare. Havia protagonitzat episodis plens d'aventures amb Bernat Boet, d'Ullà, que narraren Sibil·la de Balbs, Francesca de Torroella de Sant Iscle, Bartomeua de Millàs i Saurimunda de Bellvespre, monges de la casa. El prelat Mont-rodon l'amenaçà, en cas de reincidència, amb l'excomunió, en presència de Maria de Soler i del futur arquebisbe Vidal de Blanes. La medicina no donà remei total als defectes de Felipa, i el bisbe, el 1347, l'envià a Pedardell⁽¹⁵³⁾. Els anys 1356 i 1358, reapareix a Vilanera⁽¹⁵⁴⁾.

Passat algun temps, el 1359, el bisbe Berenguer de Cruïlles la dispensà d'il·legimitat, li conferí el títol d'abadessa de Vilanera⁽¹⁵⁵⁾, i li afegí un avís; que les seves religioses cantessin l'ofici diví i no es li-

(148). Perjudicis causats el 1328 per Gaufred de Treballs, cavaller, U-3, f 172.

(149). 1330, U-4, f 109; 1333, U-5, f 87.

(150). U-5, f 124.

(151). M-1, f 42v-43 = G-13, f 168-169.

(152). P-6, f 125v-137.

(153). U-10, f 175v.

(154). G-35, f 35 i 98.

(155). G-35, f 129v-130.

mitessin a recitar-lo⁽¹⁵⁶⁾. El títol i la dispensa podrien creure's motivats per la propera desaparició de Felipa, que no tardà a produir-se.

El 1362-1363, amb l'agregació que hem narrat, de les cases de Matella i Sant Joan de l'Erm, Vilanera hauria d'haver rebut un reforç de personal i de rendes. Hi havien restat només l'abadessa Saurimunda de Bellvespre i na Francesca de Torroella. El 1362, a prec de Bernat Alemany d'Orriols, senyor d'Albons, fou admesa Brunissendis Soler, monja de Matella⁽¹⁵⁷⁾. L'elecció de priora, a la mort de Saurimunda, mostrà que, ni amb l'annexió, s'havia format una gran comunitat⁽¹⁵⁸⁾. S'hi trobaven en total quatre monges; Brunissenda de Soler, Francesca de Pals i Romia Serra, que un any abans eren a Sant Joan de l'Erm, a més, és clar, de l'elegida.

Francesca de Torroella, filla de Dalmau de Torroella i de Brunissendis, havia ingressat feia uns trenta anys, i en tenia quaranta d'edat. Les informacions preses mostraren que era notori que havia tingut relacions il·lícites amb Joan Guerau, clergue d'Ullà, i gairebé segur que d'aquest tracte havia nascut un fill, que en el moment de l'elecció tenia uns deu anys i residia amb el seu pare a Càller de Sicília. Tot i això, era bona administradora? No tenia altra experiència que la d'haver col·laborat un parell de mesos, essent recent la seva professió religiosa, amb l'administradora d'aleshores, Elicsendis de Queixàs. Era l'única monja que havia professat a la casa, i les companyes seves, totes sobrevingudes, l'escolliren per unanimitat.

La gestió de Francesca de Torroella degué resultar acceptable, i els resultats de la fusió amb Matella i Sant Joan de l'Erm, positius; la comunitat augmentà en nombre de membres. En morir l'abadessa, el 1376, Santa Maria de Vilanera reunia set religioses; Francesca de Pals, Isabel de Soler, Romia Serra, Sibil·la Vedruna, Francesca Assalit i Alamanda d'Illa. "Per inspiració de l'Esperit Sant", és a dir, a proposta d'una d'elles, acceptada unànimament per les altres, l'abadiat fou per Francesca de Pals⁽¹⁵⁹⁾. Tenia uns quaranta anys, havia estat sagristana del monestir i un germà seu, Ponç de Pals, professava igualment la regla benedictina a Banyoles. Pot documentar-se el seu govern, almenys fins al 1384.

No obstant, l'establiment monàstic s'aproximava a la seva fi. La invasió dels Armanyacs hi tingué a veure. Del 1386 data una notícia

(156). U-34, f 111.

(157). U-46, f 52; insistència, f 122.

(158). Procés d'elecció, 1364, ADG, Confirmació d'eleccions, ff 82-93.

(159). Procés de confirmació de l'elecció, 1376, Mitra, c. 10, núm. 95.

poc falaguera sobre l'estat de la casa; l'edifici és arruïnat a causa de les guerres i la comunitat manca d'abadessa; per aquest motiu hom donà llicència el 1386 a Francesca Assalit de passar al monestir de Pedardell, la comunitat del qual l'havia acceptada⁽¹⁶⁰⁾. Potser es posà un remei momentani a la situació, perquè el 1389 Isabel de Millàs, professa a Bell-lloc de Peralada, es transferí, amb permís diocesà, a Vilanera⁽¹⁶¹⁾. Quins motius la portaren a preferir una comunitat de perduració incerta a un monestir tant consolidat com el de Bell-lloc, no els aclareix la concessió; el 1396 totes les monges de Vilanera demanaren unànimament d'unir-se a Pedardell⁽¹⁶²⁾.

No fou, però Pedardell, el monestir que havia d'absorbir la fundació d'Arnau de Soler, sinó Sant Bartomeu de Peralada, de canongesses augustinianes. Així ho disposà el 1403 el papa Benet XIII, per butlla datada de 18 de novembre, que executà l'administrador apostòlic de Girona, el cardenal Berenguer d'Anglesola, en data de 5 de maig de 1404⁽¹⁶³⁾. L'execució documentà que Vilanera tenia en aquell moment rendes de 70 lliures, que havia estat fundat per sostenir nou monges i l'abadessa, i que només en reunia tres, abadessa inclosa, perquè Romia Serra se n'havia absentat. En canvi, Sant Bartomeu, traslladat recentment (1391) a Peralada⁽¹⁶⁴⁾, tenia quinze canongesses, la priora i un prevere porcioner, i disposava de 100 lliures de rendes. En la unió es determinaren privilegis especials de servei i llibertats per l'abadessa de Vilanera, Florència de Palafrugell, que devien inclinar el seu ànim a consentir a la unió proposada. Encara el 1420 residia a Bell-lloc⁽¹⁶⁵⁾.

Santa Maria del Mar, de Calonge (1238-1424).

Santa Maria del Mar és citada el 1238, com a església propietària d'una olivera⁽¹⁶⁶⁾. Ben aviat, el 1241, en són administradors una certa Rupiana i el seu germà Ramon, (dit de vegades fra Ramon), que adquireixen per al temple petites possessions⁽¹⁶⁷⁾. El títol amb el qual actu-

(160). U-75/2, f 21v.

(161). U-78, f 9.

(162). U-85, s.f.

(163). Arxiu de Bell-lloc de Peralada; v. Apèndix 5.

(164). J. CLAVAGUERA "Un monestir medieval a l'Albera". dins *Revista de Girona* 138 (1990), que es basa sobre l'estudi de Constans, dóna el priorologi fins al 1410 i no documenta el trasllat de Cantallops a Peralada.

(165). P-16, f 35.

(166). ASD, *Arxivació*, núm. 1.

(167). *Arxivació*, 2-4.

en és el de procuradors i administradors, i la seva gestió es documenta fins al 1249⁽¹⁶⁸⁾.

Els documents, lamentablement conservats només en extracte, falten fins al 1281. Ara Santa Maria és ja una "casa", de la qual és priora una certa Margarida⁽¹⁶⁹⁾. Si en el període anterior la comunitat era només un projecte, ara cal suposar-la existent. Una concessió del vescomte de Cardona, del 1300, però, ja suposa que Rupiana havia estat priora⁽¹⁷⁰⁾.

Havent mort la priora Margarida el 1305, les monges elegiren Maria Figuera, que rebé l'oportuna confirmació⁽¹⁷¹⁾. Actúa encara el 1314⁽¹⁷²⁾. De la seva successora, Garsenda, en resta un acte del 1326⁽¹⁷³⁾.

El 1351 el bisbe autoritzava que es demanés caritat pel monestir⁽¹⁷⁴⁾; poc després les religioses recaptaren una butlla que indulgenciava les visites a la seva església⁽¹⁷⁵⁾. Uns pisans havien damnificat Santa Maria el 1360⁽¹⁷⁶⁾ i calgué demanar almoïna de nou. Hom recorregué al bisbat el 1360 a fi d'erigir altar de Sant Antoni a l'església⁽¹⁷⁷⁾.

El 1391, per defunció de Raimunda de Valmanya, que ja tenia el càrrec el 1360⁽¹⁷⁸⁾ fou elegida priora Constança de Torre⁽¹⁷⁹⁾. Les religioses que participaren en l'elecció foren Alamanda d'Estany, Rossa de Pineda i l'elegida; era absent a Palamós Guillem Bruguera, alias Colls, que impugnà la votació. Constança, segons els informes presos, era natural de Girona, cunyada de Guillem de Donç, notari de la mateixa ciutat, d'edat d'uns trenta anys, i bona administradora, perquè durant els darrers set anys, havent col·laborat amb la priora difunta, havia rescabalat més de 40 lliures d'endarreriments de la casa⁽¹⁸⁰⁾. El bisbe confirmà l'elecció. Constança fou priora almenys fins al

(168). *Arxivació*, núm. 7.

(169). *Arxivació*, núms. 8-9.

(170). *Arxivació*, núm. 10.

(171). G-2, f 9v.

(172). *Arxivació*, núms. 11-12.

(173). *Arxivació*, núm. 13.

(174). U-17, f 75v.

(175). U-25, f 255v.

(176). U-36, f 135v.

(177). U-39, f 94v; *Arxivació*, núm. 14. Una nova llicència de demanar caritat, índici de recursos migrats, 1382, Q-1, f 105v.

(178). *Arxivació*, núm. 15 i 16.

(179). Procés d'elecció. Mitra, c. 10, núm. 93.

(180). Mitra, c. 10, núm. 91.

1401⁽¹⁸¹⁾. Poc després, el monestir era autoritzat a aplegar almoines una vegada més, ara en vista a fortificar-se⁽¹⁸²⁾.

El bisbe visità el priorat el 1423. Hi trobà només Magdalena Vilar, que reconegué ser l'única monja de la casa⁽¹⁸³⁾. Aleshores les rendes de Santa Maria del Mar s'havien reduït a 25 sous; el prior de les Medes li havia pres els animals amb els quals feia conrear les terres, i la dignitat prioral l'estava pledejant la mateixa Magdalena amb Beatriu de Pau, religiosa de Sant Daniel. El bisbe acabà la visita concedint quaranta dies d'indulgència als que fessin caritat al monestir, però poc després ordenà a la Vilar de no admetre noves professions, a causa de la manca de priora⁽¹⁸⁴⁾. Una concessió papal del priorat a Beatriu de Pau porta data de setembre de 1424⁽¹⁸⁵⁾.

Magdalena Vilar pogué fer revocar la concessió el 1431, al·legant que Beatriu de Pau no havia complert les condicions que li foren imposades⁽¹⁸⁶⁾. La casa era pobríssima i en mal estat, i es demanaren informes sobre el cost de la restauració⁽¹⁸⁷⁾. L'informe, que conté una descripció molt detallada de l'edifici i del seu estat el 1432⁽¹⁸⁸⁾, avaluava les despeses previsible en 1.000 sous aproximadament.

El plet devia sentenciar-se a favor de Beatriu de Pau, la monja de Sant Daniel. Aquesta exposava el 1452 que el monestir era enrunat, a causa dels pirates i les mortalitats; en va se cercaven persones per habitar la casa, tenir llums encesos a l'església i tocar les campanes⁽¹⁸⁹⁾. Pot creure's que el títol prioral s'havia convertit per ella en una simple plebenda, com ho fou quan, el 1458 rebé el nomenament de priora Margarida Sarriera, també monja de Sant Daniel⁽¹⁹⁰⁾. En definitiva, després de 1423, no consta que el monestir fos habitat; les rendes s'aplicaven a Sant Daniel. Santa Maria del Mar fou víctima de la pràctica dels titulars comanadors que rebien rendes sense residir.

En conclusió, els set monestirs enumerats es reduïxen a sis, un cop aclarides les relacions entre Matella i Sant Joan de l'Erm.

Pel que fa als inicis d'aquestes fundacions, hem pogut situar-ne

(181). U-101/2, f 52v.

(182). Concessió de 1393, Q-2, f 16.

(183). P-18, f 36.

(184). U-123, f 103.

(185). ASD, perg. núm. 1112.

(186). ASD, perg. núm. 1113.

(187). U-132, f 10.

(188). ASD, perg. núm. 1143.

(189). U-157, f 41.

(190). U-159, f 44v.

dues en l'òrbita del monestir de Santa Maria de Roses, totes del s. XIII, i una, independent, del mateix segle. El projecte de vida és en totes tres de cooperació masculina-femenina, sota el títol de donats o conversos. La fórmula fou provada igualment el 1276 a Sant Joan de l'Erm, i havia estat prevista a Sant Bartomeu de Torres (Vilavenut) el 1253⁽¹⁹¹⁾. En resum, hom intentava durant el segle XIII d'establir eremitoris seglars, però els que perduraren, ho feren sota regles religioses, i concretament la de Sant Benet. L'Església, que no desitjava novetats, els institucionalitzà. A mitjan s. XIV els donats o conversos semblen haver desaparegut. No han estat estudiats, ni és fàcil que ho siguin; a qui interessa una iniciativa fracassada, ni que fos per culpa d'altri? Les dues fundacions del s. XIV, una deguda a un ardiaca de la seu, per a nobles, i l'altra a un grup de noies de la noblesa, semblen un anacronisme; hi havia classes a Castelló des de 1260 i a Girona des de 1319; les noies nobles no vulgueren ingressar-hi, i obriren cases religioses de futur incert a la ruralia. Resten en l'ombra els inicis del monestir de Sant Miquel ses Closes; és lícit de pensar que degueren originar-se més aviat en una iniciativa particular que no pas en municions senyoriales, que li haurien garantit una protecció de la que no hem trobat cap record.

Tots els monestirs desaparegueren entre 1363 i 1450, indicatiu de que les petites comunitats rurals no podien sobreviure en temps de crisi econòmica i bèl·lica, ni atreure noves vocacions, que mai faltaren a Sant Daniel i Bell-lloc de Peralada. Aquest darrer cenobi sapigué anticipar-se a les circumstàncies, i assegurà la seva perduració en traslladar-se el 1391, de Cantallops a Peralada. Si el recurs de cercar protecció prop de la ciutat no funcionà per Santa Margarida de Roses, degué deure's a l'excessiva depauperació humana del grup quan decidí d'arrecrar-se a l'ombra de Castelló d'Empúries.

El govern episcopal de les religioses que hem esmentat es caracteritzà per posar remei tòpic a diversos desordres, sense prendre mesures radicals, que n'haguessin eliminat les causes profundes. Les liquidacions de cases a tancar es feren reservant privilegis vitalicis a les prioros o abadesses, a fi que s'avinguessin a renunciar a la seva dignitat. D'aquestes liquidacions es beneficiaren els monestirs de comunitat més consistent, Bell-lloc de Peralada i Sant Daniel, amb notables diferències. Mentre Bell-lloc integrà els predis adquirits en un fons únic, Sant Daniel en mantingué la personalitat distinta, a fi de privilegiar amb les rendes dels priorats certes monges distingides.

(191). *Cartoral dit de Rúbriques Vermelles*, ff 105v-106v.

APÈNDIX I

1226 juliol 10

L'abat Pere de Santa Maria de Roses funda un monestir femení a l'església de Santa Margarida de la Garriga.

ADG, Notularum 1475-1490 (G-69), f 179-180, còpia "vidimus".

In Dei nomine, notum sit omnibus presentibus atque futuris quod nos Petrus, Dei gracia abbas Sancte Marie Rodensis, communi consensu et voluntate tocius nostri capituli, ad honorem Dei et beate virginis Marie et beate Margarite, laudamus et concedimus et auctorizamus ecclesiam beate Margarite que sita est iuxta villam de Garriga in nostro territorio et parochia, Domino Deo et omnibus sororibus et fratribus presentibus et futuris qui volunt ibi degere sive habitare, vivendo regulariter sub aliqua regula alicuius ordinis a Romana ecclesia approbata. Predictam autem concessionem in manu tui Garsendis Montroge, prime sororis eiusdem loci, et Iohannis conversi eiusdem loci facimus in perpetuum, per nos et omnes nostros successores sub hac forma, quod in singulis annis sorores et fratres ibidem existentes teneantur nobis et nostro monasterio in perpetuum singulis annis solvere unum aureum in signum subiectionis in festo Sancte Margarite, et singulis annis medietatem candelarum que afferantur in dicta ecclesia in festo beate Margarite, scilicet a vespers vigilie usque ad diem crastinam, maiori missa cantata, et non de aliis oblationibus, et nos illuc mittere possimus unum de fratribus nostris vel clericis qui ibidem illa die divina celebret. Et singulis annis, semel in anno, nos et successores nostri post nos in perpetuum ad predictam ecclesiam accedere personaliter et sine dampno et gravamine aliquo, et secundum Deum correctionem et castigationem ibidem facere, ita tamen quod sine Gerundensi episcopo quemcumque de ipsis qui ibi fuerint non possimus excommunicare, nec inde removere vel eicere. Preterea vos et successores vestri numquam recipiatis sine consensu et voluntate nostra aliquos parrochianos nostros ad aliqua sacramenta ecclesiastica ut ad nuptias vel bapntismum vel sepulturam vel aliqua alia que nominari possunt. Item non recipiatis oblationes parrochianorum nostrorum in diebus dominicis vel festivis vel aliquo alio die, si propter illam oblationem illius diei nostre oblationes vel vigilie statute et sollempnes nostri monasterii vel nostri redditus minuerentur. Item penitus cavebitis ut in aliquo iure nostro parochiali vel alio iniuriosi nobis et nostro monasterio non existatis. Et de omni agricultura quam facietis per vos vel per alios in terris, vineis vel ortis vel aliis, etiam de omnibus novalibus, fideliter nostro monasterio et nobis singulis annis in perpetuum decimas et primicias persolvatis, de his scilicet que in nostra parochia colueritis; sed de modico orto quod ecclesie beate Margarite parietibus adhereat, decimas et primicias nobis non prestabitis, neque prestabitis nobis decimas vel primicias de nutrimentis vestrorum animalium, imo sine prestacione decime et primitiarum ea habeatis; nec subiciatis vobis vel ecclesiam vestram vos vel successores vestri ullo unquam tempore alicui alteri ecclesie vel monasterio vel ordini vel regule sine licentia nostra vel successorum nostrorum. Preterea, si contingat ibidem maiorem eligi, ut puta priorissam vel priorem qui presit toti conventui, volumus quod conventus vester sicut est de iure canonice possit eligere, et facta eleccione canonice ad nos pertineat confirmacio, et confirmabimus illam personam electam nos et nostri successive, si electio canonica fuerit. Et ita omnia predicta inter nos et nostrum monasterium et vos et vestram ecclesiam volumus perpetuo irrevocabiliter observari. Et ego Garsendis, soror ecclesie beate Margarite et Iohannes conversus eiusdem loci, recipimus a vobis domino Petro abbate et vestro conventu predictam ecclesiam beate Margarite sub predicta forma inter nos et nostros successores et vos et vestros successores perpetuo observandam, et promittimus vobis et

omnibus vestris successoribus in perpetuum per nos et omnes nostros successores omnia predicta a principio usque ad finem vobis et vestro monasterio bona fide inviolabiliter custodire. Statuimus quoque et ordinamus consilio vestro et multorum bonorum virorum quod mulieres quotquot fuerint inter nos, ita altis et magnis parietibus undique ex omni parte sint clause quod nullus possit ad eas introitum habere, nec ipse possint aliquo modo inde exire; et quod homines masculi qui ibi fuerint sint conversi et nominentur conversi Sancte Margarite, et quod unus presit omnibus et ministret omnibus, tam masculis quam feminis, qui sit clericus, et ipse et quotquot clerici ibi fuerint, induant capam brunam clericalem atque rotundam, et omnes alias vestes albas, et omnes laici conversi, scapulare album et omnes alias vestes albas vel brunas, nec deferant laici conversi capas. Mulieres vero deferant omnes suas vestes albas vel brunas.

Actum est hoc .VI. idus iulii anno Christi incarnationis .MCCXXVI.

Sig+num Petri, abbatis Sancte Marie Roden. Sig+num Raimundi, monachi. Sig+num Guilielmi, monachi. Sig+num Berengarii monachi. Sig+num Guilielmi, monachi. Sig+num Ualgarii, monachi et camerarii. Sig+num Petri, monachi. Sig+num Berengarii, presbiter ac capellanus Rodensis, subscribo. Sig+num Guilielmi, monachi. Sig+num Raimundi, monachi. Sig+num Garsendis Montroia, prime sororis, sig+num Ermesendis Adalberta (ms.: Adalbata), sig+num Ermesendis Perpiniana, sig+num Marie Maiola, sig+num Marie Christine, sig+num Ermesendis de Cent(sic) Claus, sig+num Raimunde Brugarola, sig+num Ermesendis Breschone, sig+num Marie Monera, sig+num Florencie Burriana, sig+num Sibilie de Narbone, sororum predicti loci. Sig+num Iohannis Joffre, sig+num Petri Chiig, conversorum predicti loci, nos omnes supradicti qui hoc laudamus et firmamus. Ego Guilielmus de Cabanellis, canonicus Gerundensis, testis huius rei, subscribo.

Sonarius diachonus qui hoc scripsit. Petrus presbiter, scriptor Castilionis, hoc subscribo.

Ego Petrus monachus et sacerdos, qui hoc fideliter transtuli cum litteris rasis et emendatis in .XVI. linea. Sig+num Sancii Angles qui hoc fideliter translatavi .II. k. iunii anno .MCCXXX. tercio. Berengarius presbiter, huius rei testis. Bernardus Guilielmi sacrista Castilionis, viso et perspecto originali et illius testis sum huius translati.

APÈNDIX II

1314 juliol 9

A petició de les monges de Santa Coloma de Matella, el bisbe Guillem de Vilamarí confirma l'elecció de la priora, Agnès de Pals, i erigeix la casa en monestir benedictí.

ADG, Pergamins de la mitra, c. 10, núm. 23, carta partida.

Novcrint universi quod cum domine Agnes de Pals, Agnes de Sancto Acisclo, Agnes de Rodis, Francisca de Perpiniano, Alicsendis de Siurana, Guilielma Costa, Margarita de Impuriis, Margarita de Castilione et Sibilia de Maylano simul convenirent ut simul vivere volentes desiderarent et proponerent sub regula beati Benedicti in loco vocato de Sancta Columba de Matela iuxta eiusdem regule prescripta et ordinationes et recipere habitum qui secundum predictam regulam competit, cum eis non esset adhuc datum ab aliquo vel aliquibus qui ipsum dandi haberent aliquam potestatem. Ideo reverendi patri et domino Guilielmo Dei gratia episcopo Gerundensi, in cuius degunt diocesi et est locus in quo ipse morantur, supplicaverunt humiliter et devote ut eis deberet dare et concedere

predictum habitum, ut sub eo et regula Sancti Benedicti possent in mundo isto taliter vivere quod ipsi Deo vero in dicto loco de Sancta Columba humiliter servientes, possent post huius vite transitum ipsius gloriam feliciter obtinere. Supplicaverunt etiam ut eis daret aliquam priorissam, sub cuius obedientia esse viverent, et ad cuius mandata precepta et ordinacionem servarent et servare haberent regulam supradictam. Predictus autem episcopus earum propositum esse laudabile inveniens, vias carnis et mundi vitare volencium et eligencium viam Dei, inquisito prius de vita et honestate earum respondit eis quod ad honorem et virginis gloriose et beati Benedicti et omnium supernorum concedebat eisdem regulam et habitum supradictos, sub quibus viverent. Quem habitum omnes domine superius nominate et earum quelibet a manibus predicti episcopi receperunt cum ferventi animo et devoto. Concessit etiam predictus dominus episcopus ipsis dominabus ad earum humilem suplicacionem priorissam, videlicet dominam Agnetem de Pals, in manibus eiusdem domini episcopi professam, vita, moribus et conversacione laudabili multipliciter comendandam, sub cuius essent obedientia et precepto. Concessit etiam eisdem quod in futurum, cum casus accederit, possint eligere priorissam, que cum per conventum ipsius loci electa fuerit, Gerundensi episcopo presentetur et munus confirmacionis et benedictionis recipiat ab eodem. Et incontinenti dicta priorissa per se et per eas que sibi succedent in futurum promisit domino episcopo supradicto suisque successoribus obedientiam canonicam et reverenciam debitam observare. Qui quidem dominus episcopus eis omnibus incontinenti mandavit ut perpetue viverent secundum regulam antedictam. Et tam dictus dominus episcopus quam dicta priorissa quam etiam omnes alie domine superius nominate requisierunt me infrascriptum notarium ut de predictis omnibus et singulis facerem hoc presens instrumentum.

Quod est actum et a predictis domino episcopo, priorissa et dominabus ipsis approbatum et firmatum .VII. idus iulii anno Domini millesimo .CCC. quartodecimo, presentibus testibus ad hec vocatis specialiter et rogatis venerabilibus Berengario de Pavo, archidiacono Impuritanensi et Jaçperto Folcrandi, sacrista secundo ecclesie Gerundensis et Iohanne Guilaberti de Villatenimo et Berengario Jaçperti de Valdaviano, clericis commorantibus Gerunde.

Nos Guilielmus, episcopus Gerundensis, salvo iure dignitatis episcopalis, subscribimus*.

Eg+o Petrus Capmany, publicus predicti domini Gerundensis episcopi notarius, qui predictis omnibus et singulis interfui, hec scripsi et clausi.

APÈNDIX III

1363 setembre 5, Girona

El vicari general Pere de Rius uneix els monestirs de Santa Coloma de Matella i Sant Joan de l'Erm al de Vilanera.

ADG, Notularum 1362-1364 (G-44), f 87-88v.

Noverint universi quod nos Petrus de Fluminibus, archipresbiter ecclesiarum Segorbicen. et de Albarrasino, vicarius in spiritualibus et temporalibus reverendi in Christo patris et domini domini Enneci, Dei gratia episcopi Gerundensis, attendentes, scientes et considerantes quod monasterium Sancte Marie de Villaneria, ordinis Sancti Benedicti dioecesis Gerundensis, in quo est et esse consuevit et presidet ac consuevit presidere abbatissa, et inibi consueverunt esse et Domino famulari moniales sub regulari

obedientia beati Benedicti, et monasterium Sancte Columbe de Mathella et monasterium Sancti Iohannis de Heremo ordinis Sancti Benedicti, ordinis et dioecesis predictorum, propter mortalitates que divino iudicio in his partibus vigerunt, ad tantum defectum reddituum et ad tantam bonorum inopiam pervenerunt quod moniales inibi non possunt esse, vivere vel sustentari, sic quod in dicto monasterio Sancte Marie de Villaneria solum est venerabilis Saurimunda, Dei gratia eius monasterii abbatissa et una sola monialis, videlicet Francisca de Turricella, et in dictis monasterii Sancte Columbe de Mathela et Sancti Iohannis de Heremo, que duo monasteria sunt unita et fuerunt ab anticho, non sunt nisi tres moniales, videlicet Francisca de Pals, Brunissendis de Solerio et Romia Serra, que absque priorissa et regimine debito habitant in dicto monasterio Sancti Iohannis de Heremo. Attendentes quod propter paupertatem predictam in dicatorum monasterii inopiam dicte moniales in dictis monasteriis non valent comode vivere vel sustentari, imo, nisi succurrerentur de remedio subscripto dicte moniales haberent contra statum et in maximum dedecus dicti ordinis et condicionem earum per mundum quasi oves aberrantes sine pastore incidere mendicando. Et hec perspicientes dicte abbatissa et unica monialis dicti monasterii de Villaneria et tres predictae moniales in dicto monasterio Sancti Iohannis de Heremo residentes salubri ducte consilio supplicarunt dicto domino episcopo et nobis etiam eius in spiritualibus et temporalibus vicario quod de dictis tribus monasteriis efficeretur unum monasterium quod sit dictum monasterium de Villaneria, in quo dicte tres moniales, videlicet Francisca de Pals, Brunissendis de Solerio et Romia de Serra, que nunc actu resident in dicto monasterio Sancti Iohannis de Heremo, transferantur et sint eiusdem monasterii de Villaneria moniales, et inibi domino Deo et beate Marie virgini beato Benedicto sub regulari obedientia et sub reverentia dicte domine abbatisse et successorum eius in dicto monasterio famulentur et eis ibidem provideatur ut monialibus dicti monasterii de Villaneria debet et consuetum est provideri, sic quod de cetero non sint in dictis monasteriis de Sancta Columba de Mathela et Sancti Iohannis de Heremo moniales nisi fieret ex speciali providencia domine abbatisse et conventus dicti monasterii de Villaneria; consenseruntque omnibus ordinationibus salubribus faciendis per dictum episcopum vel per nos in premissis, prout de consensu dictarum Francische de Pals, Brunissendis de Solerio et Romie Serra monialium constat per publicum instrumentum inde confectum .XI. die mensis presentis augusti anno presenti in posse Nicolay Figuera clerici et notarii publici infrascripti. Et de consensu dicte domine abbatisse et dicte sui monasterii monialis constat inferius in hoc presenti intrumento. Igitur attendentes constans propositum et salubre predictorum que predictis in solida persistunt devocione constanter cupientes predicta abbatissa et moniales in dicto monasterio Sancte Marie de Villaneria tranquillitatis gratia firmiter et quod dicte moniales non habeant contra honestatem sui ordinis et in opprobrium sue religionis mendicando evagare, ex causis predictis et aliis causis iustis et rationabilibus que nostrum super hoc animum debite atraxerunt, auctoritate officii quo fungimur, dicta tria monasteria, videlicet beate Marie de Villaneria, Sancte Columbe de Mathella et Sancti Iohannis de Heremo applicamus et unimus, et de eis unum monasterium facimus, et esse unum monasterium perpetuo ordinamus, quod monasterium ex dictis tribus effectum sit dictum monasterium de Villaneria tamquam aptius et dignius et honorabilius, pro eo quod in eo presidet et presidere debet perpetuo abbatissa, capud, radix et etiam fundamentum, et bona, redditus et iura omnium dicatorum monasteriorum de Mathela et de Sancto Iohanne de Heremo de cetero et perpetuo sint dicti monasterii de Sancta Maria de Villaneria, et ad regimen et administrationem domine abbatisse dicti monasterii pertineant pleno iure sicut alia bona et iura ipsius monasterii de Villaneria. Transferentes auctoritate ordinaria dictas Franciscam de Pals, Brunissendam de Solerio et Romiam de Serra ad dictum monasterium Sancte Marie de Villaneria ut sint moniales de cetero eiusdem monasterii de Villaneria sub regulari obedientia et reverentia dicte domine abbatisse et sibi succedentium in suo monasterio de Villaneria moniales, et debitum

impendant ibidem virtutum Domino famulatum, statuentes ex causis predictis quod in dictis monasteriis de Mathela et Sancti Iohannis de Heremo non sint vel stent de cetero moniales, nisi fieret ex providencia domine abbatisse et conventus monasteriij de Villaneria predicti. Volentes etiam et statuentes pro debito effectu premissorum et tenore presentis publici instrumenti continentis vice epistole in hac parte mandantes quod omnes et singuli qui dictis monasteriis de Mathela et de Heremo tenebantur prestare redditus, agraria, census et iura aliqua, quod de cetero inde respondeant et satisfaciant abbatisse et monasterio de Villaneria predictis perpetuo pleno iure, et hominibus propriis dictorum monasteriorum de Sancto Iohanne de Heremo et de Mathella quod pareant et obediant et homagium et fidelitatem prestent dicte abbatisse monasterii de Villaneria predicti, et eam recognoscant in eorum dominam temporalem propriam, et alia sibi faciant ad que dictis monasteriis vel eorum altero tenebantur. Et hec omnia predicta volumus esse perpetualia et ea volumus et precipimus de cetero obsevari. Sed quia fundator dicti monasterii de Villaneria ordinavit quod in dicto monasterio de Villaneria non reciperentur monache nisi essent de genere militari, et dicte Brunissendis de Solerio et Romia de Serra non sunt de genere militari, volumus quod propter huiusmodi earum translacionem in aliis actibus dicto monasterio de Villaneria non fiat preiudicium aliquod ullo modo. Et ego Saurimunda, Dei gratia abbatissa et Jacobus Bonimul clericus procurator dicte domine abbatisse et sui monasterii conventus de Villaneria, et habens ab eis procuracionem ad hec et alia cum instrumento confecto .VIII. die augusti anno presenti in posse Jacobi Ferrarii, auctoritate domini comitis Impuriam per totum comitatum Impuriarum et per totam terram et dominationem suam constitutus, predicta laudamus et firmamus et ego dictus procurator iuro per Deum et eius sancta .IIII. Evangelia a me corporaliter tacta predicta omnia et singula firma et rata habere et non contravenire aliqua ratione sive causa.

Que fuerunt acta Gerunde et a dicto domno vicario et abbatissa firmata et laudata .V. die septembris, et a dicto procuratore firmata et laudata et iurata Balneolis .IIII. octobris anno a nativitate Domini .MCCCLX tercio presentibus ad hec vocatis testibus Bernardo Ora ebdomedario et Berengario Figuera clerico de Palafrugello, Garcia presbitero in ecclesia Valentina et Vincentio Carbonelli clerico tonsurato de Castillione diocesis Gerundensis.

APÈNDIX IV

1374 desembre 5, Castelló d'Empúries

Garsenda de Canadal i Sibil.la Bosch, religioses de Sant Miquel de Closes, donen possessió a Guillem Solana, cambrer de Sant Pere de Rodes, de la casa i possessions del seu antic monestir, que li han venut per 7.500 sous.

ADG, Pergs. de Bell-lloc, s. n.

In nomine Domini, amen. Noverint universi quod nos Garsendis de Casanadallo, priorissa olim, et Sibil.la Boscha, monialis monasterii Sancti Michaelis de Crosis, ordinis Sancti Benedicti, diocesis Gerundensis, scientes et attendentes quod venerabilis domina priorissa monasterii Sancte Marie de Pedardello et venerabiles domine moniales eiusdem monasterii, ordinis et diocesis predictorum, in capitulo eiusdem monasterii receperunt nos et eiam dominam Beatricem de Montepalacio in moniales dicti monasterii de Pedardello una cum omnibus bonis nostris, que fuerunt extimata ad septem mille quingentos

solidos melg., quos recepimus per manus venerabilis et religiosi viri fratris Guilielmi Solana, camerarii monasterii Sancti Petri Rodensis, ordinis et dioecesis predictorum, cui et eius officio camerarie dimittimus et relinquimus perpetuo totum locum Sancti Michaelis de Crosis cum eius terris et possessionibus, honoribus, iuribus, redditibus, censibus, dominiis directis et pertinentiis univervis ad ipsum locum et monasterium et nobis pertinentibus infra parrochiam Sancti Iohannis de Crosis et extra ubilibet, cum omnibus et singulis privilegiis et libertatibus et immunitatibus eidem monasterio et nostrarum predecessoribus quondam in eodem per quascumque personas concessas. Ideo nos dicta Garsendis, olim priorissa et Sibilia, conversa monasterii Sancti Michaelis de Crosis, gratis et ex certa sciencia, recognoscentes predicta esse vera iuxta pacta inter nos dudum inrita et vos venerabilem fratrem Guilielmum Solana, camerarium predictum, de consensu reverendi in Christo patris et domini Bernardi, Dei gratia abatis monasterii Sancte Marie de Rosis, commissarii infrascripti, relinquimus et desheremus vobis dicto venerabili fratri Guilielmo Solana, camerario prefato presententi et vestro officio, et desheruisse fatemur et realiter et de facto que fuerunt locum Sancti Michaelis de Crosis cum domibus et edificiiis et terris et possessionibus, honoribus, iuribus et redditibus, censibus, dominiis directis ad ipsum locum et eius monasterium pertinentibus quocumque titulo, tam infra parrochiam Sancti Iohannis de Crosis quam extra ubilibet, cum omnibus et singulis privilegiis et libertatibus et immunitatibus eidem monasterio et nostrarum predecessoribus quondam in eodem per quascumque personas concessis, tamquam successores nostri in predictis sine aliquo retentu, quem in predictis non facimus in aliquo, salvis nobis et monialibus olim dicti monasterii Sancti Michaelis prefati et retentis bonis mobilibus camerarum nostrarum dumtaxat, mandantes nichilominus tenore huiusmodi publici instrumenti, vicem epistole in hac parte gerentis, omnibus et singulis personis cuiuscumque condicionis sint et existant, quod vobis dicto camerario et successoribus vestris in dicto officio de predictis omnibus et singulis tamquam legitime successori nostro in predictis respondeant, prout nobis in dicto loco seu monasterio respondere tenebantur antea. Et pro huiusmodi remissione et dimissione confitemur nos a vobis dicto camerario habuisse et recepisse pro iusta extimacione predictorum bonorum et iurium septem mille quingentos solidos malg., pro quorum sex millibus solidis malg. emimus ab universitatibus de Virginibus et de Talliata comitatus Impuriarum viginti unam libras et octo solidos et sex denarios malg. rendales et perpetuales habendos annuatim et percipiendos super dictis universitatibus et bonis dictarum universitatum et singularium hominum de eisdem, per dominam priorissam monasterii de Padardello et eius successorum in dicto monasterio de Padardello. Cui quidem domine priorisse licet absenti et ius monasterio de presenti damus et assignamus dictum censum dictarum viginti unius librarum et octo solidorum et sex denariorum (*segueixen clàusules*). Et residuos mille quingentos solidos assignamus vobis dicte domine priorisse et conventui vestro in tabula venerabilis Petri Bernardi, tabellarii ville Castilionis, in qua sunt depositi per vos venerabilem camerarium prefatum, per eundem tabellarium tradendos vobis eidem domine et conventui vestro in proximo venturo festo Psche Domini. Mandantes (*segueixen clàusules*). Et nos frater Bernardus, Dei gratia abbas monasterii Sancte Marie de Rosis et commissarius super predictis et aliis deputatus per reverendum in Christo patrem et dominum Petrum. Dei gratia abatem monasterii Sancti Cucufatis, presidentem deputatum in capitulo provinciali ordinis Sancti Benedicti provinciarum Terrachonensis et Cesaraugustane, predictis omnibus et singulis assentimus auctoritate predicta et ea firmamus. De quibus omnibus et singulis supradictis, tam dicta domina olim priorissa Sancti Michaelis quam prefatus camerarius pecierunt eis fieri per me notarium infrascriptum et tradi publicum instrumentum, unum et plura et tot quot pecierint et habere voluerint, ad habendum de predictis memoriam in futurum.

Que fuerunt acta et per predictas partes prefatum dominum abbatem commissarium prefatum laudata, concessa et firmata Castilione Impuriarum, die quinta decembris anno

a Nativitate Domini millesimo tricentesimo septuagesimo quarto, vocatis ad hec et presentibus testibus venerabilibus fratre Petro de Rexacho, monacho monasterii Sancte Marie de Rosis, Iohanne Burgesii, sacriste minore ecclesie beate Marie Castilionis et Guilielmo Gaufredi, scutiphero reverendi domini fratris Bernardi, Dei gratia abbatis monasterii Sancte Marie de Rosis.

Sig+num mei, Dalmacii Jasperti, notarii publici Castilionis auctoritate domini comitis Impuriarum, qui hoc scripsi, feci et clausi.

APÈNDIX V

1403 novembre 17, Avinyó

Butlla del papa Benet XIII, que uneix el monestir de Santa Maria de Vilanera al de Sant Bartomeu de Bell-lloc, de Peralada.

Còpia dins l'execució de la mateixa butlla, de 5 maig 1404; ADG, Pergamins de Bell-lloc, s. núm.

Benedictus, episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Berengario, tituli Sancti Clementis presbytero cardinali, administratori ecclesie Gerundensis in spiritualibus et temporalibus per sedem apostolicam deputato in illis partibus de nostro beneplacito commoranti, salutem et apostolicam benedictionem. Ad ea libenter intendimus que personarum sub regulari habitu virtutum Domino famulancium utilitates et comoda respicere dinoscuntur. Exhibita siquidem nobis pro parte dilectarum in Christo filiarum priorisse et conventus monasterii Sancti Bartholomei de Pulcroloco, per priorissam soliti gubernari, ordinis Sancti Augustini Gerundensis diocesis peticio continebat quod fructus, redditus et proventus ipsius monasterii, propter guerras, mortalitates, pestes et terrarum sterilitates que diucius in illis partibus viguerunt et alias adeo diminuti existunt, quod ex illis priorissa et quindecim canonice eiusdem monasterii de nobili genere procreate existentes ibidem, non habent unde valeant congrue sustentari, quodque monasterium Beate Maria de Villanera, ordinis Sancti Benedicti dicte diocesis, quod in littore maris consistit et in quo abbatissa cum quatuor monialibus preesse dinoscitur, a decem annis continuus et ultra, ex eo fuit et est inhabile factum quod abbatissa et moniales ipse infidelium sarracenorum, qui partes illas navigiis nocturnis et insidiosis insultibus frequenter invadunt, timore perterriti illud necessario deseruerunt seu alibi hinc inde transferendo; quare pro parte dictarum priorisse et conventus nobis fuit humiliter supplicatum ut tibi monasterium ipsum Beate Marie cum omnibus dignitatibus, personatibus, administracionibus et officiis ac aliis iuribus et pertinenciis suis prefato monasterio Sancti Bartholomei perpetuo incorporandi, annectandi et uniendi, dictas abbatissam et moniales ad prefatum monasterium Sancti Bartholomei transferendi, ac statuendi et ordinandi quod abbatissa prefata loci ordinario vel illi cui antea suberat in solum subiecta existat, et quamdiu vixerit habitum regularem dicti ordinis Sancti Benedicti ut prius deferre valeat sibi in eodem monasterio domus sive locus statui suo conveniens, ubi cum duabus canonicis et duabus ancillis habitare possit, necnon de fructibus eiusdem monasterii certa porcio congrua ex qua sibi, canonicis et ancillis huiusmodi in victu et vestitu et aliis necessariis decenter provideatur, assignetur, et quod ipsa abbatissa, si forsan extra dictum monasterium voluerit ad tempus proficisci, una cum canonica monasterii Sancte Marie sibi ad hoc eligere valeat, dicte priorisse licencia non petita, et quod interim ipsius canonice de dictis fructibus provideatur moderate, quodque ad ipsius abbatisse consolacionem dilectam in Christo filiam Nicholaam Struciam, monialem monasterii de

Pedardello, ordinis Sancti Benedicti et dioecesis predictorum, de ipso monasterio ad prefatum monasterium Sancti Bartholomei transferrendi ac inibi recipi faciendi in canonicam et in sororem potestatem committere de benignitate apostolica dignemur. Nos igitur, huius supplicationibus inclinati, circumspectioni tue, de qua in hiis et aliis plenam in Domino fiduciam obtinemus, per apostolica scripta committimus et mandamus quatenus, si tibi expediens videatur, premissa omnia facias et exerceas, et nichilominus si unionem huiusmodi per te fieri contingat, eisdem priorisse et conventui concedas quod, postquam unio huiusmodi suum sortita fuerit effectum, liceat eis per se vel procuratorem suum corporalem possessionem monasterii Beate Marie et dignitatum, personatum, administracionum et officiorum iuriumque et pertinenciarum predictorum ex tunc propria auctoritate apprehendere et nancisci, ac fructus, redditus et proventus ipsorum in suos et dictorum monasteriorum usus et sustentacionem predictam libere et licite convertere, cuiusquam licencia minime requisita, quibuscumque constitutionibus apostolicis ac statutis et consuetudinibus monasteriorum et ordinum predictorum iuramento, confirmatione apostolica vel quacumque firmitate aliove roboratis, contrariis non obstantibus quibuscumque, proviso quod ipsum monasterium Beate Marie debitum non fraudetur obsequiis, sed supportentur debite eius onera consueta. Datum Avinione. .XV. kalendas decembris pontificatus nostri anno nono.